

Νεοπατεριική, μεταπατεριική και συναφειακή “θεολογία”

Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ναυπάκτου Ἱεροθέου

(πηγή: Romfea.gr (02.08.10)

ἐλληνικὸς τονισμὸς καὶ σελιδοποίηση: «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ»)

Μελετώντας κανείς τὰ κείμενα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων, διαπιστώνει ὅτι ἡ βάση τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ποὺ δόθηκε στοὺς Προφῆτες, τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Πατέρες διὰ μέσου των αἰώνων.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀρχὴ τῆς πρὸς Ἑβραίους Ἐπιστολῆς: «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ’ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ» (Ἐβρ. α’, 1).

Ἔτσι, οἱ Ἅγιοι εἶναι οἱ θεόπνευστοι θεολόγοι, οἱ ὁποῖοι διατυπώνουν τὴν ἐμπειρία τους σὲ ὅρους, γιὰ νὰ τὴν διαφυλάξουν ἀπὸ τὴν αἵρεση καὶ τὴν διαστρέβλωση. Ὅποτε, οἱ ὅροι-δόγματα εἶναι σημαντικὸ στοιχεῖο τῆς παραδόσεώς μας καὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ κλονίση, χωρὶς νὰ χάσῃ τὸν δρόμο πρὸς τὴν σωτηρία του.

Εἶναι σημαντικὴ ἡ φράση τῆς ἡσυχαστικῆς Συνόδου τοῦ 14ου αἰῶνος, ὅπως ἐκφράζεται στὸ Συνοδικό τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅτι πορευόμαστε «κατὰ τὰς τῶν ἁγίων θεοπνεύστους θεολογίας καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας εὐσεβὲς φρόνημα».

Οἱ Ἅγιοι δὲν ἐκφράζουν δική τους θεολογία, ἀλλὰ διατυπώνουν, μὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρίσματά τους, τὴν ἀποκάλυψη τὴν ὁποία βίωσαν ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ ὅχι μόνον δὲν ὑπάρχει ὀρθόδοξη θεολογία, ἀλλὰ κλονίζεται σοβαρῶς τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας.

Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, ἐρμηνεύοντας τὰ ὅσα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γιὰ τὴν ἀρπαγὴ του στὸν Παράδεισο, ὅπου «ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώποις λαλῆσαι» (Β’ Κορ. ιβ’, 1-4), λέγει ὅτι αὐτὰ τὰ ῥήματα εἶναι οἱ ἐλλάμψεις τῆς ἀκτίστου δόξης τοῦ Θεοῦ, οἱ ὁποῖες λέγονται ἄρρητες, γιὰτὶ δὲν μποροῦν νὰ ἐκφραστοῦν τελείως ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ δέχονται τὴν ἐμπειρία τῆς ἀποκαλύψεως, ἐπειδὴ εἶναι ὑπὲρ τὸ μέτρο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ δυνάμεως.

Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης μιλώντας γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ λέγει ὅτι ἡ ἀποκάλυψη δίνεται στοὺς Ἅγίους μὲ ἄρρητα ῥήματα καὶ οἱ Ἅγιοι τὴν ἐκφράζουν, ὅσο εἶναι δυνατόν, μὲ κτιστὰ ῥήματα, νοήματα καὶ εἰκονίσματα γιὰ νὰ διδάξουν τοὺς ἀνθρώπους, προκειμένου νὰ βαδίσουν τὸν δρόμο τῆς σωτηρίας τους.

Γίνεται φανερόν ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ μεταφέρεται μὲ ὅρους κάθε ἐποχῆς, ἀπὸ τοὺς φορεῖς τῆς ἀποκαλύψεως, τοὺς πραγματικοὺς θεολόγους, σύμφωνα μὲ τὸν ὀρισμὸ ποὺ δίνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅτι «οὐ παντός, ὦ οὔτοι, τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν... οὐ πάντων μὲν, ὅτι τῶν ἐξητασμένων καὶ διαβεβηκόντων ἐν θεωρίᾳ καὶ πρὸς τούτων καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένων ἢ καθαιρομένων, τὸ μετριώτατον».

Οἱ θεολόγοι αὐτοὶ –οἱ θεούμενοι– γνωρίζουν ἐκ πείρας τὸν Θεό, ἀναγνωρίζουν καὶ σέβονται τοὺς προγενεστέρους θεόπτες καὶ ἀποδέχονται τοὺς ὅρους ποὺ ἐκείνοι χρησιμοποίησαν.

Ἐπομένως, ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν, ἂν χρειασθῆ, μερικὲς ἐξωτερικὲς ἀλλαγὲς εἶναι οἱ ἀκραιφνεῖς ἐμπειρικοὶ θεολόγοι, οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἴδια παράδοση μὲ τοὺς προγενεστέρους Πατέρες. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι ὀφείλουμε ὑπακοὴν σὲ αὐτοὺς τοὺς «πείρα μεμνημένους» καὶ καθοδήγησιν ἀπὸ αὐτούς.

Στὸν «Ἀγιορειτικὸ Τόμο», ποὺ εἶναι ἔργο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, γράφεται ὅτι τὰ δόγματα τὰ γνωρίζουν «οἱ αὐτῇ τῇ πείρα μεμνημένοι», οἱ ὅποιοι ἀπαρνήθηκαν τὰ χρήματα, τὴν δόξα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὶς κακὲς ἡδονὲς τοῦ σώματος, γιὰ χάριν τῆς εὐαγγελικῆς ζωῆς· βεβαίωσαν αὐτὴν τὴν ἀποταγὴν μὲ τὴν ὑποταγὴν τοὺς σὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν προχωρήσει στὴν κατὰ Χριστὸν ἡλικία, καὶ ἀφοῦ ἔζησαν τὸν ἱερὸ ἡσυχασμὸ μὲ προσευχὴ, ἐνώθησαν μὲ τὸν Θεὸ μὲ μυστικὴ ἔνωση μαζί Του καὶ ἔτσι «τὰ ὑπὲρ νοῦν ἐμυήθησαν».

Αὐτοὶ εἶναι οἱ πραγματικοὶ θεολόγοι τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ἔχουν τὶς δυνατότητες νὰ διατυπώσουν τὴν θεολογία. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτοὺς ὑπάρχουν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἐνώνονται μὲ τοὺς πρώτους «τῇ πρὸς τοὺς τοιοῦτους αἰδοῖ καὶ πίστει καὶ στοργῇ».

Ἄλλος τρόπος θεολογίας δὲν ὑπάρχει μέσα στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, γιατί ἔξω ἀπὸ αὐτὴν τὴν θεολογία ὑπάρχει ὁ στοχασμὸς, ἡ συνθηματολογία καὶ ὁ λαϊκισμὸς. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅταν βλέπη «τὴν νῦν γλωσσαλγίαν καὶ τοὺς αὐθημερινοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς χειροτονητοὺς θεολόγους», οἱ ὅποιοι ἀρκοῦνται μόνον στὸ νὰ θέλουν νὰ εἶναι σοφοί, λέγει: «ποθῶ τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν καὶ σταθμὸν ἔσχατον ζητῶ, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν, καὶ ἐμαυτῶ μόνω συγγενέσθαι βούλομαι». Πράγματι, σήμερα μᾶς καταλαμβάνει θλίψη, γιατί ἡ ἐποχὴ μας γέμισε ἀπὸ «αὐτοχειροτονήτους θεολόγους», ποὺ διδάσκουν Κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς καὶ δημιουργοῦν σύγχυση στὸν λαό.

Αὐτὰ τὰ εἰσαγωγικὰ εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ κατανοηθοῦν ὅσα θὰ ἀκολουθήσουν.

1. «Παλαμική» καὶ «νεοπαλαμική» θεολογία

Ὁ 14ος αἰώνας ἦταν πολὺ σημαντικὸς γιὰ τὴν Ἐκκλησία, γιατί γιὰ πρώτη φορὰ συναντήθηκε ἡ ὀρθόδοξη θεολογία μὲ τὴν δυτικὴ σχολαστικὴ θεολογία στὰ πρόσωπα τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Βαρλαάμ.

Στὸν διάλογο αὐτὸ φάνηκε ὅτι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἦταν φορεὺς καὶ ἐκφραστὴς ὀλοκλήρου τῆς θεολογίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὴν πρώτη περίοδο τοῦ Χριστιανισμοῦ μέχρι τὴν ἐποχὴ του, ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν διδασκαλία τῶν Ἀποστόλων, τῶν Ἀποστολικῶν Πατέρων, τῶν μεγάλων Πατέρων τοῦ 4ου αἰῶνος, τοῦ ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, τοῦ ἁγίου Συμεῶν τοῦ Νέου Θεολόγου κ.ἄ. Σὲ ὅλη αὐτὴν τὴν περίοδο ἡ θεολογία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐνιαία, ἀπλῶς σὲ μερικὰ σημεῖα ἀλλάζει ἡ ἐξωτερικὴ διατύπωσή της ἀπὸ διάφορες ἀνάγκες. Γι' αὐτὸ ὁ ἅγιος Γρηγόριος χαρακτηρίσθηκε καὶ παραδοσιακὸς καὶ νέος θεολόγος.

Ἔτσι ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς «παλαμική» θεολογία, ἀλλὰ ὡς θεολογία τῆς Ὀρθόδοξου Ἐκκλησίας ποὺ ἐκφράσθηκε ἀπὸ αὐτόν. Τὸ ἴδιο παρατηροῦμε καὶ μὲ τὴν διδασκαλία ὄλων τῶν Ἁγίων.

Συνήθως, οἱ ἀπόψεις τῶν αἰρετικῶν λάμβαναν τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ πρόσωπό τους, ὅπως ἀρειανισμὸς, νεστοριανισμὸς, παυλικιανισμὸς κλπ. Ὄποτε, θεωρεῖται

ἀστοχία νὰ ὀνομάζεται ἡ διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὡς «βασιλειανή», τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ὡς «γρηγοριανή», τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὡς «χρυσοστομική» κλπ. Τὸ ἴδιο καὶ θεωρεῖται ἀστοχία νὰ ὀνομάζεται ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ ὡς «παλαμική» θεολογία.

Ὅμως, κάποια στιγμή ἡ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ χαρακτηρίστηκε ἀπὸ μερικοὺς ὡς «παλαμική». Νομίζω δὲ ὅτι τὶς περισσότερες φορές αὐτὸ γίνεται μὲ ἓναν σκωπτικὸ χαρακτήρα, γιὰ νὰ ὑποτιμηθῇ καὶ νὰ θεωρηθῇ ὡς κάποια ὀθνεῖα διδασκαλία, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπῆρχαν δὲ καὶ θεολόγοι οἱ ὁποῖοι στὸ παρελθὸν ἔγραψαν ὑποτιμητικὰ γιὰ τὴν ὅλη ἡσυχαστικὴ παράδοση, πὺν ἐξέφρασε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς.

Στὴν συνέχεια ἐμφανίστηκε καὶ ὁ ὅρος «νεοπαλαμική» θεολογία, ὡς μιὰ προσπάθεια ἐπαναδιατύπωσης καὶ ἐπανερμηνείας τῆς θεολογίας τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, στὰ σύγχρονα δεδομένα. Κι αὐτὸ δημιουργεῖ ἔντονο προβληματισμό, γιατί νομίζω ὅτι ἔτσι ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀλλοίωση τῆς διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Γιὰ παράδειγμα, ἀναλύεται ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, πὺν ἐκφράζεται ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Παλαμᾶ γιὰ τὴν σχέση καὶ διαφορὰ μεταξὺ οὐσίας καὶ ἐνεργείας, ἀλλὰ, συγχρόνως, ἀπορρίπτεται ἡ ἡσυχαστικὴ παράδοση ὡς εὐσεβιστικὴ, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ὁδὸς γιὰ τὴν προσωπικὴ μέθεξι τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ.

Καὶ τὸ ἐρώτημα πὺν τίθεται εἶναι: πῶς μπορεῖ νὰ ὀμιλῇ κάποιος ἐπιστήμονας γιὰ μιὰ θεωρία, ὅταν ἀπορρίπτει τὴν πράξι, ἡ ὁποία τὴν ἐπιβεβαιώνει; Αὐτὸ εἶναι καὶ ἀντιεπιστημονικό. Γι' αὐτὸ κατὰ τὴν «συνοδικὴ διαγνώμη», ἀφορίζονται ἐκεῖνοι πὺν δὲν δέχονται τὴν ἡσυχαστικὴ παράδοση, τὴν ὁποία ἐκφράζει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ οἱ «αὐτῶ συνάδοντες μοναχοί».

Ἀπὸ πολλὰ χρόνια γνώριζα αὐτὴν τὴν νοοτροπία, λόγω τῆς ἐνασχολήσεώς μου μὲ τὸ ἔργο καὶ τὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ. Γι' αὐτὸ, ὅταν θέλησα νὰ ἀναλύσω τὴν διδασκαλία του καὶ νὰ καταγράψω τὰ πολυχρόνια συμπεράσματά μου, τὸ ἔκανα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ζωῆς τῶν ἐξαγιασμένων ἁγιορειτῶν Πατέρων, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦν νὰ ζοῦν τὴν ἴδια ἡσυχαστικὴ παράδοση καὶ ἐμπειρία πὺν εἶχε γνωρίσει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καὶ εἶχε βιώσει στὸ Ἅγιον Ὄρος.

Ἔτσι τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο συνέγραψα, ἔχει τὸν τίτλο: Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ὡς Ἁγιορείτης. Αὐτὸ προκάλεσε τὴν δυσaráσκεια μερικῶν κύκλων πὺν ἐπέμεναν νὰ ἐρμηνεύουν τὴν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ μὲ ἓναν στοχαστικὸ, σχολαστικὸ καὶ φιλοσοφικὸ τρόπο. Δὲν μπορεῖ, ὅμως, νὰ δῆ κανεὶς τὴν ἡσυχαστικὴ διδασκαλία ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν χῶρο πὺν βιώθηκε καὶ εἶναι ζωντανὴ μέχρι σήμερα.

Ἐπομένως, οἱ ὅροι «παλαμική» καὶ «νεοπαλαμική» θεολογία κινοῦνται ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου Παραδόσεως καὶ εἶναι ἐπικίνδυνοι γιὰ τὰ θεμέλια τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας.

2. Νεοπατερικὴ καὶ μεταπατερικὴ «θεολογία»

Τὸ προηγούμενο παράδειγμα δείχνει πῶς ἐνεργοῦν καὶ συμπεριφέρονται σύγ-

χρονοι θεολόγοι σχετικά με την Παράδοση της Ἐκκλησίας μας. Ἐχω συζητήσει με ὀρθόδοξο καθηγητὴ βιβλικῆς θεολογίας, ὁ ὁποῖος διδάσκει σὲ Πανεπιστήμιο τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ ἔχει ἐπηρεασθῆ κατὰ πολὺ ἀπὸ προτεσταντικὲς ιδέες, καὶ ὁ ὁποῖος ὑποστήριζε ὅτι, ἀφοῦ ὁ Χριστὸς εἶναι ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, οἱ Πατέρες εἶναι τὰ σύννεφα ποὺ καλύπτουν τὸν ἥλιο, ὅποτε πρέπει νὰ ἀπομακρύνουμε τὰ σύννεφα γιὰ νὰ φωτισθοῦμε ἀπευθείας ἀπὸ τὸν Χριστό. Ἡ ἄποψη αὐτὴ εἶναι ἀντορθόδοξη.

Θεωρῶ, λοιπόν, ὅτι μέσα σὲ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ δημιουργήθηκαν οἱ ὅροι «νεοπατερικὴ» καὶ «μεταπατερικὴ» θεολογία. Στὴν ἀρχὴ δειλὰ ἐμφανίσθηκε ὁ πρῶτος ὅρος –νεοπατερικὴ– μετὰ τὴν ἔννοια ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνονται ἀπλῶς τὰ κείμενα τῶν Πατέρων, ἀλλὰ νὰ ἐντοπίζεται τὸ «πνεῦμα» τους καὶ νὰ μεταφέρεται στὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς μας, νὰ ἐξετάζεται, δηλαδή, πῶς θὰ ὁμιλοῦσαν οἱ Πατέρες γιὰ σύγχρονα ζητήματα.

Αὐτό, παρὰ τὴν ἀγαθὴ προαίρεση μερικῶν, εἶναι ἄκρως ἐπικίνδυνο, γιατί στὴν πραγματικότητά ὑπονομεύεται ὅλη ἡ πατερικὴ θεολογία, ὅταν ἐμπαθεῖς ἄνθρωποι προσπαθοῦν νὰ μεταφέρουν τὸ «πνεῦμα» τῶν Πατέρων στὴν ἐποχὴ τους. Ἡ αὐθεντικὴ μεταφορὰ προϋποθέτει ἀνθρώπους ποὺ ἔχουν τὴν ἴδια ἐμπειρικὴ γνώση ἢ τουλάχιστον τὴν προσεγγίζουν.

Στὴν συνέχεια παρουσιάσθηκε ὁ ὅρος «μεταπατερικὴ θεολογία», ἀφοῦ θεωρεῖται ὅτι δὲν μᾶς χρειάζονται πιά οἱ Πατέρες, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν σὲ ἄλλες ἐποχές, γνώρισαν ἄλλα προβλήματα, συνάντησαν ἄλλα ὄντολογικὰ καὶ κοσμολογικὰ ἐρωτήματα, «ἕνα τελείως διαφορετικὸ κοσμοεἶδωλο», καί, ἐπομένως, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν στὴν ἐποχὴ μας.

Νομίζω ὅτι ἡ “νεοπατερικὴ” καὶ “μεταπατερικὴ” θεολογία ὑπενθυμίζει μιὰ ἄποψη, σύμφωνα μετὰ τὴν ὁποία ἡ πατερικὴ θεολογία εἶχε ἀξία γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς, ἐνῶ ἀργότερα ἡ δυτικὴ σχολαστικὴ θεολογία εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴν πατερικὴ θεολογία καὶ ἡ θεολογία τῶν συγχρόνων θεολόγων ὑπερβαίνει καὶ τὴν πατερικὴ καὶ τὴν σχολαστικὴ θεολογία.

Τέτοιες ἀπόψεις ἀποτελοῦν νάρκη στὰ θεμέλια τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας, γιατί χαρακτηρίζονται ἀπὸ τὴν αἰρετικὴ ἄποψη περὶ προοδευτικῆς ἀποκαλύψεως τῆς Ἀληθείας, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, καὶ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐμβαθύνει μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου στὴν Ἀποκάλυψη, ἐνῶ ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία τονίζει ἐμφανῶς ὅτι ἡ «πᾶσα ἀλήθεια» ἀποκαλύφθηκε ἐφ’ ἅπαξ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ὅποτε, δὲν ὑπάρχει ἐμβάθυνση στὴν ἀλήθεια μετὰ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, οὔτε ὑφίσταται προοδευτικὴ φανέρωση τῆς Ἀληθείας, ἀλλὰ ἡ Ἐκκλησία τὴν «ἅπαξ» φανερωθεῖσα ἀλήθεια τὴν διατυπώνει ἀνάλογα μετὰ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς.

Στὴν ἐμφάνιση τῆς λεγομένης νεοπατερικῆς καὶ μεταπατερικῆς θεολογίας συνετέλεσαν μερικοὶ θεολόγοι ποὺ ἐργάσθηκαν στὸν δυτικὸ χῶρο, μετὰ κέντρο τὸ Παρίσι. Ἦλθαν σὲ διάλογο μετὰ τὴν δυτικὴ σκέψη καὶ προσπάθησαν νὰ ἀπαντήσουν στὰ προβλήματα ποὺ συνάντησαν.

Χρεωστοῦμε πολλὰ σὲ αὐτοὺς τοὺς θεολόγους, ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸν Βλαδίμηρο Λόσκυ, ποὺ ἔγραψαν θεολογικὰ ἔργα, χρησιμοποιώντας τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τοὺς λεγομένους νηπτικοὺς.

Ἄλλ’ ὅμως μεταξὺ αὐτῶν τῶν θεολόγων ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ ποὺ ἐξέφρασαν ἀπόψεις νεοπατερικῆς, μεταπατερικῆς καὶ συναφειακῆς θεολογίας. Θὰ μνημονευθοῦν συνοπτικὰ μερικὲς τέτοιες ιδέες.

Γίνεται λόγος για έναν οικουμενισμό που «θα έπρεπε να εγκαταλείψει τις λεκτικές διαμάχες, για να θεμελιωθεί πάνω σε έναν πειραματικό ρεαλισμό της σωτηρίας: ξαναβυθίζοντας συστήματα και έννοιες, που τελικά δεν είναι παρά ίχνη, μέσα στο σφαιρικό βίωμα της Έκκλησίας, μέσα σε ό,τι καλύτερο έχει ή εμπειρία της».

Συνδέεται ο φανατισμός με την «όμολογιακή ταυτότητα», ή οποία «άποτελεί αν όχι το σπέρμα του, τουλάχιστον το χῶμα όπου καλλιεργείται» και γι' αυτό γίνεται λόγος για ανοικοδόμηση μιᾶς οίκιας «με τις πόρτες ανοιχτές, τῆ νέα Ἱερουσαλήμ, τῆ Βασιλεία», μέσα στήν ὁποία θά χωροῦν ὅλοι. Καί ὅσοι δέν θέλουν νά ἐργασθοῦν γιά τήν κατασκευή μιᾶς τέτοιας οίκιας, θά πρέπει νά ἀπομακρυνθοῦν, ἐνῶ τὸ «κλειδί» τῆς οίκιας εἶναι ὅ,τι καλύτερο ἔχει ὁ ἄλλος καί ἐκεῖνα πού μᾶς ἐνώνουν.

Ἐπίσης, ἐντοπίζονται κοινὰ σημεῖα «συναφειακά» τοῦ Χριστιανισμοῦ με τὸν Ἰουδαϊσμό, τὸν Ἰσλαμισμό καί τὸν Ἰνδουϊσμό-Βουδισμό. Μέσα σέ αὐτὴν τὴν προοπτικὴ πρέπει νά ἐπιχειρηθῆ «μιὰ καινούργια πολιτισμικὴ μετάλλαξη», καθὼς ἐπίσης, ὅπως τονίζεται, «ἐμεῖς οἱ χριστιανοί, ὀφείλουμε νά ἐργασθοῦμε πολὺ με τὴν προοπτικὴ αὐτῆς τῆς συνάντησης. Αὐτὸ εἶναι περισσότερο ἐνδιαφέρον παρὰ νά φιλονικοῦμε μεταξύ μας».

Τέτοιες «μεταπατερικὲς καί συναφειακὲς» ἰδέες μεταφέρονται κατὰ τρόπο «μεταπρατικὸ» στήν Ἑλλάδα καί τίθενται εἴτε σέ ἀντιπαράθεση πρὸς τοὺς Πατέρες, πού θεωροῦνται «μουσεῖα» τοῦ παρελθόντος, εἴτε με αὐτὲς παρερμηνεύονται τὰ πατερικὰ χωρία γιά νά ἐνταχθοῦν στήν νέα νοοτροπία.

Γίνεται φανερόσ ὁ προσδιορισμός καί ἡ προοπτικὴ τῆς μεταπατερικῆς καί συναφειακῆς θεολογίας, πού εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνη γιά τὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία καί ὀδηγεῖ σέ ἕναν συγκρητισμό, ὅχι μόνον στὸν τρόπο ζωῆς, ἀλλὰ καί στήν ἔκφραση τῆς πίστεως. Ἀμφισβητεῖται με αὐτὸ στήν πραγματικότητα ἡ ὀριοθέτηση τῆς πίστεως, τὴν ὁποία ἔκαναν οἱ ἅγιοι Πατέρες, δηλαδὴ ἀποδομεῖται ὀλόκληρη ἡ θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Πρόκειται γιά ἕνα σοβαρὸ πρόβλημα πού πρέπει νά ἀντιμετωπισθῆ ἐκκλησιαστικά.

3. Οἱ ὅροι τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί οἱ ζωντανοὶ ὀργανισμοὶ

Ὅλοι μας πρέπει νά ἀποδεχθοῦμε τὴν βασικὴ θέση ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι μιὰ ζωντανὴ πραγματικότητα, εἶναι τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καί ἡ κοινωνία θεώσεως καί, ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία γεννᾶ Πατέρες καί ὅχι οἱ Πατέρες τὴν Ἐκκλησία. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κάθε ἐποχὴ εἶναι πατερικὴ ἐποχὴ καί σέ κάθε περίοδο ἐμφανίζονται Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι εἶναι «ζωντανοὶ ὀργανισμοί».

Ὅμως, «οἱ ζωντανοὶ αὐτοὶ ὀργανισμοὶ» δέν διαφοροποιοῦνται καθόλου ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους Πατέρες. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, πού ἔζησε τὸν 8ο αἰῶνα, μιλώντας γιά τὴν Θεοτόκο καί ἐπαναλαμβάνοντας τὸν λόγο τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «εἶ τις οὐ Θεοτόκον ὀμολογεῖ τὴν ἁγίαν Παρθένον, χωρὶς ἐστὶ τῆς θεότητος», γράφει: «Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, καί ἐμὸς ὁ λόγος· κληρὸν γὰρ τοῦτον ἐκ θεολόγου πατρὸς Γρηγορίου θεολογικωτάτου δέδεγμαί». Δηλαδή, ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός δέν θεωρεῖ δικό του τὸν λόγο, ἀφοῦ τὸν παρέλαβε ἀπὸ τὸν ἅγιο Γρηγόριο τὸν Θεολόγο, πού ἔζησε τέσσερις αἰῶνες πρὶν ἀπὸ

αυτόν, αλλά, συγχρόνως, θεωρεί ότι είναι και δικός του λόγος, επειδή πρόκειται για κληρονομιά –«κληρον θεολογικώτατον»– την οποία παρέλαβε «ἐκ θεολόγου πατρὸς» και τὴν ἐπαλήθευσε. Ὅσοι θέλουν νὰ εἶναι θεολόγοι, ἀναγνωρίζουν τοὺς πραγματικούς θεολόγους, ἀποδέχονται τὴν διδασκαλία τους, τοὺς καθιστοῦν πατέρες τους και κληρονομοῦν διὰ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως και τὸν λόγο και τὸν τρόπο τῆς ἐνθέου ζωῆς τους. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο μεταδίδεται ἡ πνευματικὴ ζωὴ ἀπὸ τὸ παρελθὸν σὲ κάθε ἐποχῇ. Ὅπως ἡ βιολογικὴ ζωὴ μεταδίδεται ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ ἀπὸ ζωντανοὺς και ὄχι νεκροὺς γονεῖς, ἔτσι και ἡ ἐν Χάριτι πνευματικὴ ζωὴ, ἡ ἀληθινὴ θεολογία, μεταδίδεται ἀπὸ ζωντανοὺς και ὄχι νεκροὺς πνευματικοὺς ὀργανισμοὺς.

Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος ἀναφερόμενος στὴν ἔλλαμψη τῶν ἄνω ἀγγελικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὸν Θεὸ «κατὰ τάξιν», δηλαδὴ ἀπὸ «τῆς πρώτης ταξιαρχίας ἐπὶ τὴν δευτέραν και ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν ἐτέραν και καθεξῆς», λέγει ὅτι τὸ ἴδιο γίνεται και μὲ τοὺς Ἁγίους. «Ἀπὸ γὰρ τῶν προλαβόντων ἁγίων οἱ κατὰ γενεὰν και γενεὰν διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐργασίας ἐρχόμενοι ἅγιοι, τούτοις κολλούμενοι, ὁμοίως ἐκείνοις ἐλλάμπονται». Κολλᾶ κανεῖς στοὺς προηγηθέντες Ἁγίους μὲ τὴν ἐργασία τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ και ἐλλάμπεται ὅπως ἐκείνοι. Ἔτσι δημιουργεῖται μιὰ διαχρονικὴ ἀλυσίδα και κάθε κόμβος συνδέεται μὲ τοὺς ἄλλους μὲ τὴν πίστη, τὰ ἔργα και τὴν ἀγάπη.

Μὲ αὐτὴν τὴν πατερικὴ διδασκαλία ἐρμηνεύεται ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στοὺς Κορινθίους: «Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα» (Α΄ Κορ. ε΄, 15). Ὑφίσταται διαφορὰ μεταξὺ παιδαγωγῶν ἐν Χριστῷ και Πατέρων ἐν Χριστῷ. Οἱ Πνευματικοὶ Πατέρες γεννοῦν πνευματικὰ τέκνα διὰ τοῦ Εὐαγγελίου, δηλαδὴ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ παιδαγωγοὶ ἀπλῶς διδάσκουν.

Ὅποιοι ζῆ τὴν ἴδια παράδοση, ἐφαρμόζει τις εὐαγγελικὲς ἐντολὲς στὴν ζωὴ του, ἀγωνίζεται ἐναντίον τῶν παθῶν του γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ μέθεξη τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἀποκτᾶ κοινωνία και μὲ τοὺς ἄλλους Ἁγίους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν και ἀνήκει στὴν ἴδια παράδοση. Εἶναι χαρακτηριστικὸς ὁ λόγος τῶν Πατέρων ποὺ ὑπέγραψαν τὸν Ἁγιορειτικὸ Τόμο: «Ταῦτα ὑπὸ τῶν Γραφῶν ἐδιδάχθημεν· ταῦτα παρὰ τῶν ἡμετέρων Πατέρων παρελάβομεν· ταῦτα διὰ τῆς μικρᾶς ἔγνωμεν πείρας».

Στὴν βιβλικοπατερικὴ παράδοση ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ Προφητῶν-θεοπτῶν-θεολόγων και στοχαστῶν, ἀνάλογα μὲ τὴν διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ προφητείας και στοχασμοῦ. Ὁ Προφήτης Ἡσαΐας διαλαλεῖ: «Ἴδου δὴ ὁ δεσπότης Κύριος σαβαὼθ ἀφελεῖ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας και ἀπὸ Ἱερουσαλήμ ἰσχύοντα και ἰσχύουσιν ... και προφήτην και στοχαστὴν» (Ἡσ. γ΄, 1-2).

Ἐρμηνεύοντας ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος αὐτὸ τὸ χωρίο κάνει τὴν διάκριση μεταξὺ στοχαστοῦ και προφήτου. «Ἐνταῦθα μοι δοκεῖ λέγειν στοχαστὴν τὸν ἀπὸ συνέσεως πολλῆς τῶν μελλόντων στοχάζεσθαι, και ἀπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας», ἐνῶ ἡ προφητεία εἶναι ἔμπνευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στοὺς Προφήτες. «Ἐτερον μὲν γὰρ στοχασμός, και προφητεία ἄλλο· ὁ μὲν γὰρ Πνεύματι θείῳ φθέγγεται, οὐδὲν οἴκοθεν εἰσφέρων, ὁ δὲ τὰς ἀφορομὰς ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων λαμβάνων, και τὴν οἰκείαν σύνεσιν διεγείρων, πολλά τῶν μελλόντων προορᾷ, ὡς εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα συνετὸν προϊδεῖν». Καὶ συμπεραίνει: «Ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον τούτου κάκεινου, και τοσοῦτον, ὅσον συνέσεως ἀνθρωπίνης και θείας χάριτος τὸ διάφορον».

Και για να τεκμηριώση αυτήν την διάκριση χρησιμοποιεί την διαφορά μεταξύ του βασιλέως Σολομώντος και του Προφήτου Έλισσαίου.

Ο Χριστός διεκήρυξε στους συγχρόνους Του: «οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ρηθὲν ὑμῖν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ λέγοντος, ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ; οὐκ ἔστιν ὁ Θεὸς Θεὸς νεκρῶν, ἀλλὰ ζώντων» (Ματθ. κβ', 31-32). Ο Θεός για μᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους δὲν εἶναι μιὰ ἀφηρημένη ἔννοια οὔτε μιὰ ἰδεολογία, ἀλλὰ Αὐτὸς ποὺ ἀναπαύεται σὲ ζῶντας ὀργανισμούς, στοὺς Ἁγίους, κατὰ τὴν λειτουργικὴ προσευχή: «Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ ἐν ἁγίοις ἀναπαυόμενος...» καὶ κατὰ τὸν ὕμνο «ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν». Ἐπομένως, ὁ Θεός μας δὲν εἶναι Θεὸς τῶν στοχαστῶν καὶ φιλοσόφων, ἀλλὰ ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων (ὄχι τῶν “μεταπατέρων”), ὁ Θεὸς τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν ποὺ ὑπάρχουν σὲ κάθε ἐποχή.

Κατὰ τὸν π. Γεώργιο Φλωρόφσκυ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀποστολικὴ ἐπειδὴ εἶναι πατερικὴ. Γράφει: «Ἡ Ἐκκλησία εἶναι πράγματι “ἀποστολική”, ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης καὶ “πατερικὴ”. Οὐσιαστικῶς εἶναι “ἡ Ἐκκλησία τῶν ἁγίων Πατέρων”. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διαχωρισθοῦν οἱ δύο χαρακτηρισμοί. Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία εἶναι “πατερικὴ”, εἶναι ἀληθῶς καὶ “ἀποστολική”».

Ὁ ἴδιος ἐπισημαίνει ὅτι στὴν ἐποχὴ μας ὕστερα ἀπὸ τόσες μελέτες «εἴμεθα διατεθειμένοι νὰ παραδεχθῶμεν τὸ αἰώνιον κύρος τῶν "Πατέρων"», καθὼς ἐπίσης ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι «μουσεῖον νεκρῶν ἀποθεμάτων οὔτε ὁμῶς ἑταιρεία ἐρευνῶν». Τὰ ἀποθέματα εἶναι ζωντανὰ –depositum juvenescens, κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον. Ἡ πίστις δὲν εἶναι κειμήλιον τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ μάλλον “ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος”». Ὁμολογεῖ δὲ ὅτι ἡ ἐρμηνεία τῆς Ἁγίας Γραφῆς γίνεται ἀπὸ τὴν θεολογία, τὴν ὁποία ἐκφράζουν οἱ Ἅγιοι κάθε ἐποχῆς. «Ἡ Γραφή ἔχει ἀνάγκη ἐρμηνείας. Ἀποκαλύπτεται εἰς τὴν θεολογίαν. Αὐτὸ εἶναι δυνατόν μόνον διὰ τοῦ φορέως τῆς ζώσης ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας».

Ἔτσι, για νὰ εἴμαστε ὀρθόδοξοι καὶ νὰ ἔχουμε τὴν βεβαιότητα τῆς σωτηρίας μας δὲν μᾶς χρειάζεται καμμιά νεοπατερικὴ, μεταπατερικὴ καὶ συναφειακὴ θεολογία. Μᾶς χρειάζονται δύο πράγματα: Τὸ πρῶτο, νὰ μείνουμε σταθεροί, ὅπως ἔχουμε καθῆκον, στὴν ὀρολογία τῶν Πατέρων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, γιατί αὐτὴ ἡ ὀρολογία ἀποτελεῖ σημαντικὸ μέρος τῆς Ὀρθοδόξου Παραδόσεως, τὸ ἀληθινὸ καὶ αὐθεντικὸ consensus patrum, ἀλλὰ νὰ μείνουμε ἐδραῖοι καὶ στὴν ἀποκεκαλυμμένη ἀλήθεια ποὺ δόθηκε στοὺς Πατέρες. Καὶ τὸ δεύτερο, νὰ ἀναζητήσουμε «ζωντανοὺς ὀργανισμούς», οἱ ὁποῖοι ζοῦν μέσα στὸ «πνεῦμα» τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, δηλαδὴ βιώνουν τὶς ὀρθόδοξες προϋποθέσεις τῶν δογμάτων για νὰ μᾶς καθοδηγήσουν σωστὰ στὴν βίωση τοῦ δόγματος.

Δυστυχῶς, μερικοὶ ποὺ ὁμιλοῦν για νεοπατερικὴ, μεταπατερικὴ καὶ συναφειακὴ θεολογία ἔχουν πρόβλημα καὶ μὲ τὶς δύο αὐτὲς προϋποθέσεις, δηλαδὴ καὶ μὲ τοὺς ὄρους τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ μὲ τοὺς «ζωντανοὺς ὀργανισμούς» τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος για τὸν ὁποῖο ἐνοχλοῦνται ἀπὸ τὴν θεολογία τὴν ὁποία ἐξέφρασε ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης, γιατί ὁ μεγάλος αὐτὸς διδάσκαλος συνέδεσε τὴν γνήσια ὀρθόδοξη θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μὲ τὴν σύγχρονη ἡσυχαστικὴ παράδοση, δηλαδὴ συνέδεσε τὴν θεολογία μὲ τὴν ἐμπειρία, τὴν καθηγητικὴ ἑδρα μὲ τὸ ἡσυχαστήριο.

Ἄν ἡ θεολογία δὲν ἐκφρασθῆ ἐμπειρικῶς, γίνεται στοχασμὸς καὶ κουράζει τοὺς

άνθρώπους, και ἂν ἡ ἐμπειρία δὲν στηριχθῆ στὴν θεολογία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων εἶναι μιὰ ἀτομικὴ εὐσέβεια, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ ἔχῃ «συναφειακὰ» στοιχεῖα μὲ ὅλες τὶς ἄλλες ἀνατολικὲς παραδόσεις. Ὁ π. Ἰωάννης Ρωμανίδης φαίνεται ἐνοχλητικὸς γιὰ τοὺς στοχαστικούς, φιλοσοφοῦντες θεολόγους ποὺ διακατέχονται ἀπὸ τὴν «στοχαστικὴ ἀναλογία», κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ.

Ἀκόμη, αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, κατὰ τὴν γνώμη μου, ποὺ ἀμφισβητοῦνται ἀπὸ μερικοὺς σύγχρονες, σημαντικὲς ἀγιορειτικὲς μορφές, ὅπως ὁ π. Πορφύριος, ὁ π. Παῖσιος, ὁ Γέροντας Ἰωσήφ ὁ Ἑσυχαστής, ὁ Γέροντας Σωφρόνιος Σαχάρωφ κλπ. Ἐνοχλεῖ τὴν σύγχρονη συγκρητιστικὴ θεολογία ὁ βίος καὶ ἡ διδασκαλία τῶν συγχρόνων «ζωντανῶν ὀργανισμῶν» τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

Σὲ μιὰ εἰσήγησή μου ποὺ ἔγινε στὸ παρελθὸν προκειμένου νὰ τεκμηριώσω τὴν θεωρητικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας χρησιμοποίησα κείμενα τοῦ π. Πορφυρίου, ἐνὸς ἐξαγιασμένου Ἱερομονάχου τῆς ἐποχῆς μας. Αἰσθάνθηκα βαθύτατη ἔκπληξη, ὅταν ὀρθόδοξοι θεολόγοι καὶ Κληρικοί, ποὺ ἦταν παρόντες, διαφώνησαν μὲ τὴν ἀναφορά μου σὲ λόγους τοῦ π. Πορφυρίου, διότι σύμφωνα μὲ τὴν ἀποψή τους, μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ «ιδεολογοποιεῖται» ἡ ὀρθόδοξη πίστη.

Ἡ ἔκπληξή μου ἦταν βαθύτατη διότι ἀκόμη καὶ στὴν ἐπιστήμη ἡ ἀναφορὰ σὲ ἀνθρώπους, ποὺ παράγουν ἓνα καλλιτεχνικὸ ἢ φιλοσοφικὸ ἔργο, εἶναι τεκμήριο γνησιότητας, ἐνῶ γιὰ μερικοὺς συγχρόνους θεολόγους ἡ ἀναφορὰ σὲ ἀνθρώπους, ποὺ ζοῦν τὴν πραγματικὴ ὀρθόδοξη θεολογία, θεωρεῖται ιδεολογοποίηση. Ἔχω ἀπομαγνητοφωνήσει ὅλη αὐτὴν τὴν συζήτηση καὶ ἐὰν κάποτε δημοσιευθῆ, τότε θὰ ἀποκαλυφθοῦν «ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί».

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, κατὰ τὴν γνώμη μου, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπιδιώκεται ἡ μετάφραση τῆς θείας Λειτουργίας καὶ ἄλλων λειτουργικῶν κειμένων καὶ στὴν πραγματικότητα ἐπιχειρεῖται «ἡ ἀπομυθοποίηση» τῆς λειτουργικῆς καὶ βιβλικοπατερικῆς γλώσσας.

Δὲν ἐξηγεῖται διαφορετικὰ ἢ προσωπικὴ ἐπίθεση μερικῶν ἐναντίον ἐκείνων ποὺ μὲ θεολογικὸ λόγο ἐκφράζουν τὸν σεβασμὸ τους στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς θείας Λειτουργίας. Ἄν ἡ λειτουργικὴ γλώσσα ἀπωλέσῃ τὸν πατερικὸ καὶ θεολογικὸ λόγο, τότε γίνεται μιὰ «συναφειακὴ», «μεταπατερικὴ» λειτουργικὴ γλώσσα, ποὺ μπορεῖ νὰ χωρέσῃ σὲ ὅλους τοὺς σύγχρονους συγκρητισμούς.

Ἄλλωστε οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ αὐτούς, ποὺ ὑπεραμύνονται τῆς μεταφράσεως τῶν λειτουργικῶν κειμένων καὶ ἐπιτίθενται μὲ ἐμπάθεια καὶ ἀπρέπεια ἐναντίον ἐκείνων ποὺ ἐκφράζουν μιὰ ἄλλη σκέψη, ἀνήκουν σὲ αὐτὸ τὸ κλίμα τῆς «μεταπατερικῆς» καὶ «συναφειακῆς» θεολογίας. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ αὐτούς ποὺ ἀρνοῦνται τὴν ἰσχὺ τῶν πατερικῶν λόγων γιὰ τὴν ἐποχὴ μας. Θέλουν νὰ ἀφήσουν ἐλεύθερο τὸν χῶρο γιὰ κάθε στοχασμὸ καὶ συγκρητισμὸ.

Συμπερασματικά, θεωρῶ ὅτι ἡ μοντέρνα θεολογία ποὺ ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ ἐκφράζεται μὲ βαρύγδουπους ὄρους, δῆθεν ἀπὸ ἀγάπη γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο, εἶναι ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν θεολογία τῆς. Εἶναι πραγματικὰ ἓνας στοχαστικὸς τρόπος θεολογίας, ἓνας λαϊκισμὸς ποὺ ἐξασκεῖται ἀπὸ «χειροτονητοὺς θεολόγους», λόγῳ μιᾶς κακῆς ἐρμηνείας τοῦ «βασιλείου ἱερατεύματος